

Aan
bestuur

Registratienummer / datum
xxx / oktober 2022

Opgesteld door, telefoonnummer
T. Verhoeven, 024-3292785

Extra afschriften voor
Loes Emons, Annique van Iersel

Onderwerp
Overzicht Stadslandbouw Nijmegen 2022

Inleiding

Door het Green Capital jaar is veel aandacht ontstaan voor stadslandbouw en gezonde voeding in Nijmegen en omgeving. De verschillende voedselvoorzieningspraktijken in en rondom de stad, die onder stadslandbouw geschaard worden, bieden de stad de mogelijkheid om meer zelfvoorzienend te worden. Ze dragen bij aan een verdere ecologische verduurzaming van de stad en dragen bij aan een koppeling van 'duurzaam voedsel' aan 'gezonde voeding' en aan maatschappelijke doelen, zoals een bevordering van welzijn en gezondheid, sociale cohesie, ontspanning, educatie, cultuur en economische mogelijkheden. Ook in 2022 zijn in Nijmegen activiteiten en projecten georganiseerd, die het belang van regionale stadslandbouw benadrukken. Het aantal voedselinitiatieven in en rondom Nijmegen is verder uitgebreid. Het netwerk groeit verder door.

Door de raad is op 10 november 2021 het raadsvoorstel "Duurzaam voedsel uit eigen omgeving" besproken en dit moest leiden tot meer ondersteuning van het gebied Kop van Malden. Er is een notitie Stadslandbouw opgesteld met aanbevelingen, dat de koers van Nijmegen in de regio duidt. En er is een Plan van Aanpak voor de oprichting van een voedselloket opgesteld.

Stand van zaken stadslandbouw initiatieven in Nijmegen

1. Voedselbossen

In Nijmegen liggen diverse voedselbossen. Bij Kinderdorp Neerbosch ligt een voedselbos bij de oogstgenotentuin (CSA-tuin) van Siem Ottenheim. De ontwikkeling daar gaat goed. Hij blijft bezig met plannen voor uitbreiding en heeft de eerste gronden van ons aangekocht. Het Novio voedselbos Bredestraat heeft in 2022 opnieuw last van de droogte gehad en het blijft noodzakelijk om plantgoed te vervangen. Tevens omdat net na de zomer een deel van het bos verbrand is, waarvan we de echte schade pas volgend jaar zullen zien. Inboet volgt deze winter. Op landgoed Grootstal is een ondernemer begonnen met het aanleggen van een plukvoedselbos op het perceel, dat vorig jaar is aangekocht van Staatsbosbeheer (Jacobsstraat). In 2021 is ook het participatieproces gestart om te komen tot een voedsellandschapspark bij Ressen (ten noorden van Hornbach). Stichting Oregional, Natuur en Milieu Gelderland en bewoners van Ressen hebben hier samen met de gemeente een ontwerp voor gemaakt. Dit project heeft een tijd stil gelegen, maar projectontwikkeling is bezig met de aanleg van de basisstructuren van het landschap.

Naast deze echte voedselbossen zijn er nog voor de Dassen “voedselbossen” aanwezig op Charlemagne (Rijksweg) en bij het Populierenbos bij de Streekweg. Zeker de laatste blijft veel onderhoud vergen. Kleinschalig zijn er diverse voedselbosplantsoenstroken aangelegd, zoals langs het Carolus Magnusbos op Driehuizen en voor de kinderboerderij in het Goffertpark. Ook is inmiddels een voedselplukroute in Dukenburg (Meijhorst) aangeplant.

2. Waldboeren.

Bij Hotel Erica (Klappeijenpad) liggen op grondgebied van de gemeente Berg en Dal drie percelen, waar met de buurtbewoners een plan is ontwikkeld. Het project Waldboeren is een combinatie van graan- en fruitteelt. Notenbomen zijn aangeplant met graanstroken ertussen en er zijn nog andere fruitsoorten en Hazelnootstruiken aangeplant. Het gras en de houtwallen vormen een waardevol natuurterrein, wat regelmatig gemonitord wordt. Het graan wordt elk jaar geoogst en er worden volop planten- en diersoorten gemonitord: zie website Ploegdriever: <https://www.ploegdriever.nl/waldboeren/>. Dit najaar wordt voor het eerst een oogstfeest gehouden met tal van andere organisaties erbij.

3. Kop van Malden

Op Landgoed Grootstal is het bedrijf Bodemzicht in 2020 gestart met haar concept van regeneratieve landbouw <https://www.bodemzicht.nl/>. Een moestuin is aangelegd met compostbedden (no dig garden) en mobiele kippenrennen zorgen voor bodemverbetering. Er is een landschapsplan gemaakt voor landgoed Grootstal, het gemeentelijk Charlemagne perceel en aanvullend nog percelen ten zuiden en ten westen (eigendom familie van Hövell). Met de gemeente Heumen wordt nauw samengewerkt om deze Kop van Malden verder te ontwikkelen. De raad van Heumen heeft besloten om een gebiedsvisie Malden-Noord op te stellen, waaraan Nijmegen ook zal bijdragen. Het landgoed werkt aan de omvorming van de voormalige winkel tot een onbemenste pantry (concept Wilp), die hopelijk dit najaar opent. Naast Landgoed Grootstal zijn er nog meer kleinschalige, duurzame voedselproducenten aanwezig in het landbouwgebied tussen Malden en Nijmegen, de zogenaamde Kop van Malden. Kiemkracht 64, voedselbos De Dassenhof, voedselbos Werelds (met het Wijbos) en Gelukkige Groentes zijn allen natuurinclusieve, deels biologische stadslandbouwbedrijven. Onlangs hebben zij zich verenigd om beter zichtbaar te zijn voor de omgeving, vooral voor Nijmegen. Met gemeentelijke subsidie hebben zij op 3 oktober een open dag gehouden met een opening door de wethouders van Heumen en Nijmegen. Ook hebben zij een folder gemaakt met wandel- en fietsroutes: zie <https://grootstal.wixsite.com/kopvanmalden>.

4. Warmoes

Stichting de Warmoes heeft een oude tuinbouwlocatie in Nijmegen-Noord overgenomen en omgevormd tot een sociale ontmoetingsplek midden in de nieuwbouw van de Waalsprong. Ze laten zien hoe er door de warmoezeniers vroeger geteeld werd (in het museum en oude teeltechnieken buiten). Maar de producten worden ook verkocht en kan je eten en drinken in het eigen restaurant. De oude boomgaard levert allerlei fruit en de pluktuin bloemen. Ook is er een voorbeeldtuin om mensen te stimuleren hun tuin te vergroenen in plaats van tegels te leggen. Dit is een actie van de campagne Operatie Steenbreek, waar zij ook bij aansluiten. De stichting werkt ook met dagbesteding voor ouderen, geeft excursies en ontvangt veel schoolklassen voor educatie over stadslandbouw. Kortom de Warmoes is één van de (toekomstige) voedselhubs van de stad met biologisch geteeld voedsel die informatie verstrekt over hoe je dat teelt en kunt verwerken tot aangename maaltijden. Zie hun website voor meer informatie: <https://www.dewarmoes.nl/over-de-warmoes/>

5. Stichting Oregional – Een meer lokale/regionale en kortere voedselketen

Gebiedscoöperatie Oregional – Eet meer lokale producten en korte, regionale circulaire voedselketen (Lokaal, het nieuwe normaal)- werkt in onze regio aan duurzamere landbouw. De coöperatie Oregional levert vooral streekproducten aan de B2B-markt (ziekenhuizen, zorginstellingen, (bedrijfs)kantines en restaurants in Nijmegen) en ook aan burgers. Tot Oregional behoren circa 20 agrariërs en 25 leveranciers met een omzet van €15 miljoen, waarvan circa €2 miljoen via Oregional. Dat bedrag willen ze verhogen tot meer dan € 5 miljoen, waarvan circa 50% door levering aan burgers (B2C) en 50% levering aan bedrijven en organisaties (B2B). Nu is dat 100% B2B. Ook heeft Oregional een contract afgesloten met de Radboud Universiteit en leveren ze aan 6 kantines voedsel en wordt er gewerkt aan meer bewustwording bij de werknemers en de studenten.

Oregional heeft meerdere onderzoeken lopen met geld van POP-3 subsidie (provincie). Zie voor meer achtergrond hun website: <https://www.oregional.nl/over-oregional/projecten>.

In het project **“Stad-Land Voedselpark Nijmegen- Noord”** werken Oregional, twee agrariërs bij Ressen, de gemeenten Nijmegen en Lingewaard samen om bij hun boerderijen landbouw en educatieve/recreatieve/zorg-activiteiten te ontwikkelen. De gronden tussen de boerderij van Roelofsen en de Hornbach sluiten daar bij aan. Het project is afgerond en Oregional wil als vervolgstap het Voedselpark Ressen (Vlek 14) helpen realiseren (zie eerder).

Het project **“Klimaatneutrale Circulaire Voedselketen Arnhem-Nijmegen”** is een onderzoek naar innovatieve landbouw. Hoe kunnen traditionele bedrijven zich omvormen tot circulaire bedrijven, liefst natuurinclusief, dus niet alleen gericht op een duurzame bodemkringloop. Daarnaast willen de Oregional agrariërs en Next Garden tuinders klimaatneutraal worden en zo hun broeikasgas uitstoot verminderen. Dit rapport is eind januari 2021 opgeleverd.

In het project **“Alliantie voor meer duurzaam regionaal voedsel”** (eind 2021 gestart) werken de Radboud Universiteit en Oregional samen. Op basis van het Duurzaamheidsbeleid 2021–2025 van Radboud Universiteit en RadboudUMC, met als uitgangspunt een groene/gezonde campus, willen ze de consumptie van duurzame, gezonde regionale producten bevorderen, onder meer via nieuwe afzetconcepten op de campus en voor thuis. Dit geeft inhoud aan ambities met betrekking tot duurzaamheid, gezonde en vitale medewerkers en vermindering voedselverspilling. Ook andere bedrijven zouden kunnen doen aan deze verduurzaming.

In het project **“Verzilveren meerwaarde verduurzaming op het gebied van natuur, biodiversiteit en klimaat”** wil Oregional via consumentenonderzoek achterhalen voor welke aspecten van duurzame voedselproducten consumenten een meerprijs (eerlijke prijs) willen betalen. Door het vergroten van de onderscheidende kenmerken van regionale producten ten aanzien van duurzaamheid (zoals kwaliteit natuur en landschap, biodiversiteit, klimaat/CO₂-uitstoot, verlaging emissies, etc.) en regionale identiteit (zoals omgevingskwaliteit) willen de ondernemers hogere (eerlijke) prijzen en een groter marktaandeel realiseren. Ze richten zich op nieuwe afzet- en foodconcepten (rode draad: voedsel verbonden met ecologische en maatschappelijke waarden). Hierdoor zijn ondernemers en Oregional in staat hun onderscheidende producten op een aansprekende, herkenbare wijze op grote schaal te vermarkten. Dit project is januari 2022 gestart.

Het project **“Collectieve verwerkingshub regio Arnhem-Nijmegen”** is ook dit jaar gestart. In de regio Arnhem-Nijmegen zijn diverse initiatieven om korte voedselketens te stimuleren. Het faciliteren van lokale verwerking is een essentiële randvoorwaarde om regionale opschaling en professionalisering te realiseren en horeca en grootgebruikers te bedienen. Daarvoor is het essentieel om een extra slag te maken tussen productie en eindafnemer. Daarnaast is er een sterke behoefte aan alternatieve vormen van inzameling/logistiek nu vrachtverkeer wordt ontmoedigd, de bereikbaarheid van de stad om allerlei redenen sterk vermindert en de manier van verzamelen verandert onder druk van de circulaire economie. Op de verwerkingshub worden lokale producten bijeengebracht en vanuit daar verwerkt en vervoerd. Door het combineren van logistiek, hub en verwerking kunnen productstromen efficiënter worden weggezet. Dit project is ook in 2022 gestart. Mogelijk kan dit in Nijmegen gecombineerd worden met een voedselverspillingshub (zie verderop).

Oregional is ook één van de ondertekenaars geweest van het Platform Natuurinclusieve landbouw Gelderland van de stichting Natuur en Milieu Gelderland. Doel is om te bereiken dat alle landbouwgrond in Gelderland het basisniveau natuurinclusief haalt. Zie website: <https://www.natuurenmilieugelderland.nl/projecten/natuurinclusievelandbouw gelderland>

6. Stichting Voedselsurplus

Stichting Voedselsurplus is een organisatie die voedselverspilling wil reduceren en zorgt dat overschotten van supermarkten waardevol worden binnen de sociale horeca. Door Stichting VoedselSurplus zijn nu een zevental supermarkten gekoppeld aan diverse sociale restaurants (buurthuizen en wijkcentra waar voor en vaak ook door kwetsbare inwoners wordt gekookt). Twee koppelingen waren er al (o.a. Ekoplaza) en vijf zijn er nieuw. De sociale restaurants halen zelf de overschotten op om te verwerken in de maaltijden. In totaal worden er 1700 maaltijden per maand klaargemaakt met de overtallige producten. Er is onderzocht of er kansen zijn voor een voedselverspillingshub in Nijmegen. VoedselSurplus ziet in zo'n hub een grote meerwaarde om meer sociale restaurants mee te laten profiteren van overschotten en ziet een taak voor zichzelf om dit met diverse lokale partners op te zetten. Door de verhuizing van het Huis van Compassie naar een gebouw met keukens en opslagfaciliteiten (met ook vriezers) ontstaan er mogelijkheden voor zo'n hub. Verkennende gesprekken zijn reeds gevoerd met de ondernemers van dit restaurant Plan-A, dat ook een sociale functie heeft in de buurt: <https://www.plan-a-nijmegen.nl/eten-drinken/>. Er wordt nu samen met de gemeente Nijmegen gekeken of er subsidie kan worden verkregen hiervoor.

7. Kleinschalige voedselinitiatieven

Op meerdere locaties combineert het initiatief **“Van Tuin tot Bord”** het telen van groente, het koken door mensen met achterstand op de arbeidsmarkt en het bieden van maaltijden aan mensen die daar behoefte aan hebben. De sociale cohesie bevordering daarbij is ook een doel op zich. Er zijn inmiddels 4 moestuinen: 't Hert (Willemskwartier), de Klokketoren (Muntenbuurt), De Schakel (Grootstal) en De Broederij (Lindenholt). Die hebben allemaal een buurtrestaurant. Zie hun website: <https://www.vantuintotbord.nl/moestuinen/> Maar er zijn meer kleine moestuinen of andere kleinschalige voedselinitiatieven in de stad. Voor een overzicht zie de website van Eetbaar Nijmegen: <https://eetbaarnijmegen.nl/in-nijmegen/kaart/>. Op die website staat ook veel meer interessante informatie over stadslandbouw en over de fietsroute langs de vele projecten. Mogelijk dat deze website wordt omgevormd tot de website die aan het toekomstig voedselloket gaat hangen.

8. Moestuinen en Groene schoolpleinen

Vanaf Boomplantdag 2018 zijn in het kader van het Green Capital jaar vele schoolpleinen vergroend met de aanplant van fruitbomen. Dit was de start van de campagne Operatie Steenbreek. De gemeente zet, samen met De Bastei dit vergroenen van schoolpleinen verder voort. Liefst 21 basisscholen en 1 middelbare school hebben met provinciale subsidie hun schoolplein vergroend. Andere scholen hebben dit gedaan zonder subsidie.

In 2020 heeft de GGD een groene makelaar aangesteld (Marijn Haan), die sindsdien met een externe expert (Annerie Rutenfrans) het proces verbreedt naar de aanleg van schoolmoestuinen. Daarbij wordt ook aangehaakt bij de campagne Jong Leren Eten (over gezonde voeding). Onlangs is ook een landelijk Platform voor de Schooltuinen opgericht, dat ook ondersteuning in de toekomst gaat bieden aan scholen: [Alliantie Schooltuinen van start! | Jong Leren Eten](#). Ook zijn er diverse scholen die moestuinieren op de twee grote moestuinen (De Wielewaal in de Ooijpolder en het Haterts Hofje bij de Helicon VMBO). Diverse scholen hebben een andere locatie voor hun moestuinacties (bijv. de Groene Schakel en Warmoes).

9. Lokale Voedselstrategie

Vanaf eind 2019 heeft Martin Ruivenkamp (nu docent HAN) onderzoeken voor de gemeente Nijmegen uitgevoerd. Hij onderzocht de verscheidenheid aan voedselvoorzieningspraktijken en hun economische waarden en maatschappelijke waarden voor Nijmegen. Dit onderzoek is najaar 2020 afgerond met een rapport over welke stadslandbouw initiatieven er in Nijmegen zijn en hoe die een rol kunnen spelen in het toekomstig voedsellandschap. Eind 2020 is een vervolgonderzoek gestart om te onderzoeken wat de bevraagde organisaties willen van de gemeente Nijmegen op het gebied van stadslandbouw, of en hoe wij ze daarin kunnen faciliteren en welke knelpunten er zijn. Een tweede doel was om te onderzoeken of ze samen met de gemeente een lokaal Netwerk Stadslandbouw willen opzetten en samen willen werken aan een lokale Voedselstrategie. Dit rapport is in oktober 2021 opgeleverd.

De belangrijkste conclusie was dat er grote behoefte was aan een “Voedselloket”, een centrale plek in Nijmegen die als platform kan dienen voor de zichtbaarheid van stadslandbouw en om een “voedselnetwerk” op te bouwen dat producenten en consumenten bij elkaar kan brengen. Als vervolg is een verkenning gestart naar de mogelijkheden hiervoor. Dit Plan van Aanpak Voedselloket is najaar 2022 gereedgekomen, waarbij een driejaren planning zit om tot een volwaardig voedselloket te komen, startend bij de Warmoes. Naast vooral communicatieve activiteiten vanuit dit voedselloket, is het ook gewenst dat de loketmedewerker activiteiten aanjaagt op het gebied van educatie en recreatie.

10. Regionale Voedselstrategie

Najaar 2020 heeft Eward Heijmans in de zomer van 2021 een onderzoek afgerond, waar de Circulaire Raad om gevraagd had. Dit rapport “Een volhoudbare foodprint Rijk van Nijmegen en Lingewaard” is de basis om verder te gaan met regionale verkenning van mogelijkheden om samen te werken aan een voedselstrategie. Met een provinciale POP3 subsidie zijn twee aspecten uit het rapport nader onderzocht: Food World Indoor (is een “markthal in Nijmegen” mogelijk en wenselijk) en Food World Pro (opzetten van een regionaal netwerk). Eind 2021 is Eward Heijmans opnieuw ingehuurd door de gemeente om een aantal zaken te verkennen op het gebied van circulaire voedselketens. Die hebben te maken met het tegengaan van voedselverspilling en verwaarding van reststromen (circulaire economie). Die onderzoeken lopen nog.

11. Initiatiefraadsvoorstel Stadslandbouw

In 2021 heeft de raad een Initiatiefraadsvoorstel Stadslandbouw (Duurzaam voedsel uit eigen omgeving) aan het college gestuurd. Het college heeft daarop antwoord gegeven dat zij instemmen met het maken van een notitie Stadslandbouw met uitvoeringsprogramma. De nadruk van de notitie (met name wat betreft de uitvoering) moest liggen op de Kop van Malden, maar ook de andere gebieden in en rondom de stad zullen worden meegenomen. Eind 2021 is Eward Heijmans opnieuw ingehuurd hiervoor en deze notitie is net opgeleverd met aanbevelingen, die de koers van Nijmegen in de regio duiden.

In de gemeente Heumen is ook een initiatiefraadsvoorstel ingediend met dezelfde strekking. De raad van Heumen heeft onlangs het besluit genomen om een gebiedsvisie Malden-Noord op te stellen, dat de kansen voor stadslandbouw en andere ruimtelijke ontwikkelingen in beeld moet brengen voor een grote gebied dan alleen de Kop van Malden. De wens van vele organisaties is om dit gebied in te richten als kleinschalig voedsellandschap met aandacht voor de natuur en de recreatie. Dat zou goed aansluiten bij de visie van het Groenblauwe Raamwerk vanuit de Groene Metropoolregio.

12. Herenboeren

In Nijmegen is een groep mensen begonnen om ook rondom Nijmegen een **Herenboerderij** op te starten. Dat betekent dat bewoners van Nijmegen gezamenlijk een boerderij beginnen, waar een boer bij gezocht wordt voor de praktische werkzaamheden. Inmiddels hebben meer dan 200 mensen de intentieverklaring getekend. De initiatiefgroep zoekt nu naarstig naar een locatie van ca 20ha. Inmiddels zijn al heel veel kopjes koffie gedronken met boeren, die mogelijk hieraan zouden willen meewerken, maar een Nijmeegse locatie is nog niet altijd niet gevonden. Zie voor meer info hun website: <https://nijmegen.herenboeren.nl/>. Wel is er onlangs een positief gesprek geweest met Park Lingezegen over een invulling van 5ha op het grondgebied van de gemeente Elst (naast de snelfietsroute). Mogelijk dat er straks op twee locaties een herenboerderij gaat ontstaan.

13. Overige initiatieven

Een andere initiatiefgroep heeft verkend of het voormalig koetshuis **Heidepark** samen met de omliggende 3 ha grond niet omgevormd kan worden tot een stadsboerderij. Samen met de Kinderboerderij de Goffert zou dit een mooi geheel vormen om bewoners van Nijmegen bewust te maken van hoe stadslandbouw er uit kan zien. Inmiddels is de grond van Vastgoed naar Projectontwikkeling overgedragen, is er een gemeentelijk ambitiedocument gereed en wordt een tender voorbereid voor de procedure om dit project in het najaar aan te bieden aan externe geïnteresseerden om dit gebied samen met de gemeente te ontwikkelen.

Tenslotte is de organisatie achter de Binnenstadservice aan het verkennen of zij ook niet een voedsel- en kledinghub kunnen worden. **De Emmerik**, zoals het initiatief heet, is op het Engie terrein komen te zitten in een voorlopige locatie. Deze voedselhub zou eventueel een centrale plek kunnen innemen in de lokale voedselstrategie als schakel tussen de korte keten aanvoer vanaf producenten naar de afnemende consumenten. Maar ook kunnen dienen als de eerdere genoemde hub om voedselverspilling tegen te gaan in samenwerking met Dar. Inmiddels is een tweede logistiek bedrijf op voedselgebied in Nijmegen gaan werken. De **Groene Rijders** (uit Arnhem) is hiervoor een verbintenis aangegaan met **Velocity** en voert verkennende gesprekken met aanbieders van landbouwproducten zoals Oregional.